

Ідентифікація інтелектуального капіталу підприємства та виокремлення його складових

*Уточнено зміст та складові інтелектуального капіталу підприємства.
Визначено його місце серед інших видів капіталу підприємства.*

*The content of the components of intellectual capital and enterprise. Its place
among other capital enterprise.*

Ключові слова: *інтелектуальний капітал, підприємство.*

Вступ. В умовах розвитку постіндустріального суспільства, унікальні (додаткові) вигоди приносить використання, продуктів, створених інтелектуальною діяльністю. Тому в конкурентній боротьбі підприємство використовує нематеріальну складову, що ґрунтується на результатах інтелектуальної (творчої) діяльності працівників. У цих умовах набуває розвитку теорія інтелектуального капіталу підприємства, що дозволяє пояснити природу і причини додаткових переваг - у прибутку, становищі на ринку, конкурентоспроможності тощо. У зв'язку з цим актуальності для кожного підприємства набувають питання формування та відтворення інтелектуального капіталу підприємства та його складових, що забезпечують додаткові (унікальні) економічні переваги.

Сутнісним характеристикам інтелектуального капіталу підприємства присвячені праці Брукінга Е., Бендик К., Джамай Є., Едвінсона М., Кротова Н.В., Козирев О.М., Кендюхов О., Мелун Л., Прусак К.-Е., Свейбі Л., Стюарт Т., Фрідман М. та ін. У них акцентується увага на окремих складових елементах, водночас залишаються недостатньо вирішеними питання їх системного взаємозв'язку.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності та системного взаємозв'язку складових інтелектуального капіталу підприємства.

Для досягнення мети:

- обґрунтовано місце інтелектуального капіталу серед інших видів капіталу підприємства;

- систематизовано підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу підприємства;
- уточнено зміст та складові інтелектуального капіталу підприємства.

Результати. Категорія «капітал» є однією з основних категорій економічної теорії. З позиції фінансового менеджменту капітал - це джерела фінансування, які використовує господарюючий суб'єкт. Метою управління капіталом - знайти таку комбінацію джерел, яка забезпечить інвестиційний розвиток суб'єкта, його фінансову стійкість, максимально високу ринкову вартість. [1] З точки зору економіки господарюючого суб'єкта капітал - це природні і створені суб'єктом економічні блага, що використовуються для виробництва товарів і послуг, які приносять дохід. [2]

Тобто, традиційно капітал являє собою всю суму матеріальних, фінансових, інтелектуальних економічних благ, що застосовуються у господарській діяльності суб'єкта. Мета управління полягає в ефективному його використанні як фактору виробництва, в максимізації економічного результату, при мінімізації витрат.

Взаємозв'язок видів капіталу організації – вважаємо за доцільне зобразити у вигляді схеми представленої на рис. 1.

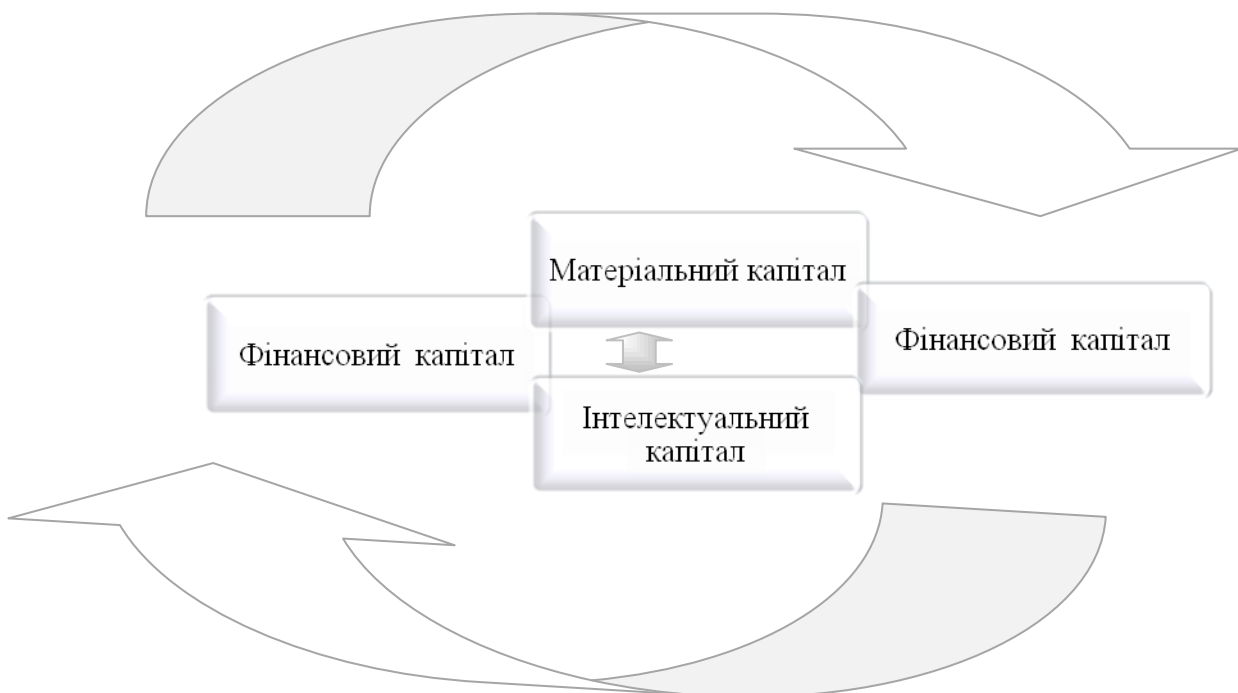

Рис. 1. Взаємозв'язок видів капіталу організації.

Матеріальний (фізичний або виробничий) капітал – це вкладений у активи капітал, що працює на джерело доходу у вигляді засобів виробництва: машини, обладнання, будівель, споруд, землі, запасів сировини,

напівфабрикатів та готової продукції, які використовуються для виробництва товарів та (або) надання послуг.

Фінансовий капітал – це нагромаджений організацією капітал, виражений у резервах грошових коштів, які можуть бути використані та(або) використовуються для формування матеріального та(або) інтелектуального капіталу підприємства.

Існують різні підходи до визначення категорії інтелектуального капіталу. Генезис категорії інтелектуального капіталу припадає на 60-і роки ХХ століття, коли економіст-неокласик. М. Фрідман виділив у складі активів підприємства гуманітарний капітал і визначив його особливості по відношенню до інших складових капіталу організації: обмежені можливості заміни та обміну на інші матеріальні активи; складність оцінювання та переведення в ліквідну, грошову форму, так як головне джерело майбутнього доходу від гуманітарного капіталу закладене в персоналі організації; значні витрати на формування, що пов'язано з низьким розвитком ринку гуманітарного капіталу.

Т. Стюарт у статті «Сила інтелекту» визначив інтелектуальний капітал як суму всього того, що знають працівники компанії і що дає конкурентну перевагу компанії на ринку. Л. Прусак визначив інтелектуальний капітал як інтелектуальний матеріал, який формалізується, обробляється і використовується для підвищення вартості активів компанії.

К.-Е. Свейбі запропонував визначення, інтелектуального капіталу, як активів, відмінних від матеріальних, які дозволяють підприємству отримувати додаткові вигоди в довгостроковому періоді. Складові елементи інтелектуального капіталу дослідник ототожнював з нематеріальними активами підприємства. Нематеріальні активи включали три основних компоненти: індивідуальну компетентність, внутрішню структуру організації та її зовнішню структуру (рис 2).[3]

Індивідуальна компетентність - це здатність персоналу діяти в різних ситуаціях. Вона тотожна традиційному визначенню людського капіталу і включає вміння, освіту, досвід, соціальні навички тощо.

Внутрішня структура організації складається з внутрішніх змінних організації, до яких відносяться цілі, завдання, моделі, технології, комп'ютерні та адміністративні системи. Вони створені персоналом і, таким чином, перебувають у власності організації. До внутрішньої структури відносяться

також неформальні організації, внутрішні мережі, корпоративна культура організації. Внутрішня структура і персонал складають організацію.

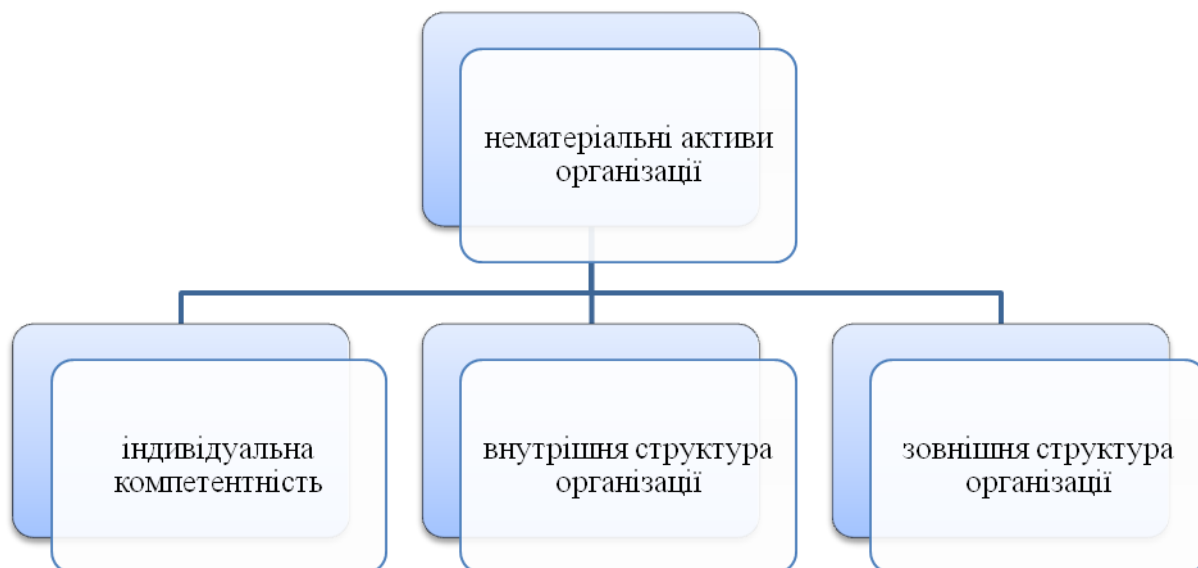

Рис. 2. Структура нематеріальних активів за К.-Е. Свейбі.

Зовнішня структура організації складається з зв'язків із замовниками, постачальниками, конкурентами, торговельні марки, репутацію або «імідж» організації.

Інтелектуальний капітал, за результатами досліджень, проведених Л. Едвінсоном і М. Мелоун для шведської страхової компанії «Skandia», визначається у сутності його складових елементів представлених на рис. 3. [4]

Ри

с. 3. Складові елементи інтелектуального капіталу за Л. Едвінсон, М. Мелоуеном

Цінність підходу полягає в чіткому розподілі категорій людського та структурного капіталу і розгорнутому визначенні їх змісту.

Людський капітал визначається як сукупність знань, практичних навичок і творчих здібностей персоналу організації, які необхідні для виконання поточних завдань. Інші його складові - моральні цінності компанії, культура

праці і загальне відношення до справи. Структурний капітал перебуває у власності компанії. Він включає клієнтський та організаційний капітал. Клієнтський капітал складається з бази споживачів, характеру зв'язків з ними. Сутність категорії клієнтського капіталу споживачів, є важливим для страхових компаній та інших фінансових організацій, де основою діяльності є портфель договорів з клієнтами, що визначає масштаби, структуру, динаміку діяльності організації. Організаційний капітал - це систематизована і формалізована компетентність компанії, системи, що підсилюють її творчу ефективність, організаційної можливості, спрямовані на створення продукту і вартості. Організаційний капітал включає капітал інновацій і капітал процесів. До першого відносяться захищені комерційні права, інтелектуальна власність та інші цінності, які забезпечують здатність компанії до відтворення. Другий представлений, системами організації виробництва, збуту, післяпродажного сервісу тощо, в процесі діяльності яких формується вартість продукту.

Е. Брукінг визначає інтелектуальний капітал як комбіновані нематеріальні активи, які дають можливість організації функціонувати, і без яких вона не може існувати[5] До інтелектуальному капіталу фірми Е. Брукінг відносить нематеріальні ринкові активи, активи інтелектуальної власності та інфраструктури і гуманітарні активи. (рис. 4)

Активи ринку (Market Assets) - це нематеріальні активи компанії, що визначають її становище на ринку (торгова марка, фірмове найменування, дистрибутивні канали, різного роду сприятливі для компанії угоди і контракти тощо). Активи інтелектуальної власності (Intellectual Property Assets) визначаються як інтелектуальна власність яка належить компанії і захищається законом (патенти, авторські права тощо). Активи інфраструктури (Infrastructure Assets) являють собою інтелектуальні активи, що забезпечують функціонування компанії (філософія управління, корпоративна культура, процеси управління, бізнес-процеси тощо.) Гуманітарні активи (Human-Centred Assets) – це інтелектуальні активи, що використовуються компанією: знання і вміння, які належать персоналу організації та її партнерам.

А. Л. Гапоненко та Т.М. Орлова розглянули інтелектуальний капітал як стратегічний потенціал організації. В.Г. Зинов і К.В. Сафарян вивчили його як базову характеристику вартості бізнесу. М.А. Бендик, Є.В. Джамай, Н.В. Кротова, О.М. Козирєв та інші дослідники виділяють в його структурі кваліфіковану робочу силу (людський капітал); інтелектуальну власність,

інформаційні ресурси, локальні мережі (організаційний капітал); відносини з клієнтами, бренди тощо.

Рис. 4. Складові елементи інтелектуального капіталу за Е. Брукінгом.

Вітчизняний дослідник О. Кендюхов визначив інтелектуальний капітал – як, здатні створювати нову вартість, інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, виробленими самостійно чи залученими з інших джерел (куплені, орендовані) як засоби створення нової вартості. [6]

Науковець виділяє персоніфікований капітал, куди відносить знання й уміння, творчі здібності, освіта, професійна кваліфікація, лояльність, ціннісні установки персоналу, психометричні характеристики; техніко-технологічний – винаходи, корисні моделі, промислові взірці, патенти, виробничі секрети (ноу-хау), права на дизайн, інфраструктурний – інформаційні технології, бази даних, організаційна структура, філософія управління, корпоративна культура, ділове співробітництво, клієнтський капітал – відносини з покупцями, контракти, портфель замовлень, франшизи, ліцензійні угоди; марочний капітал – торговельні марки, товарні знаки, корпоративна марка (ім'я), марки обслуговування, ділову репутацію.

Проаналізовані підходи визначення до сутності інтелектуального капіталу можна узагальнити структурувати в залежності від змісту на ціннісний та вартісний (рис. 5):

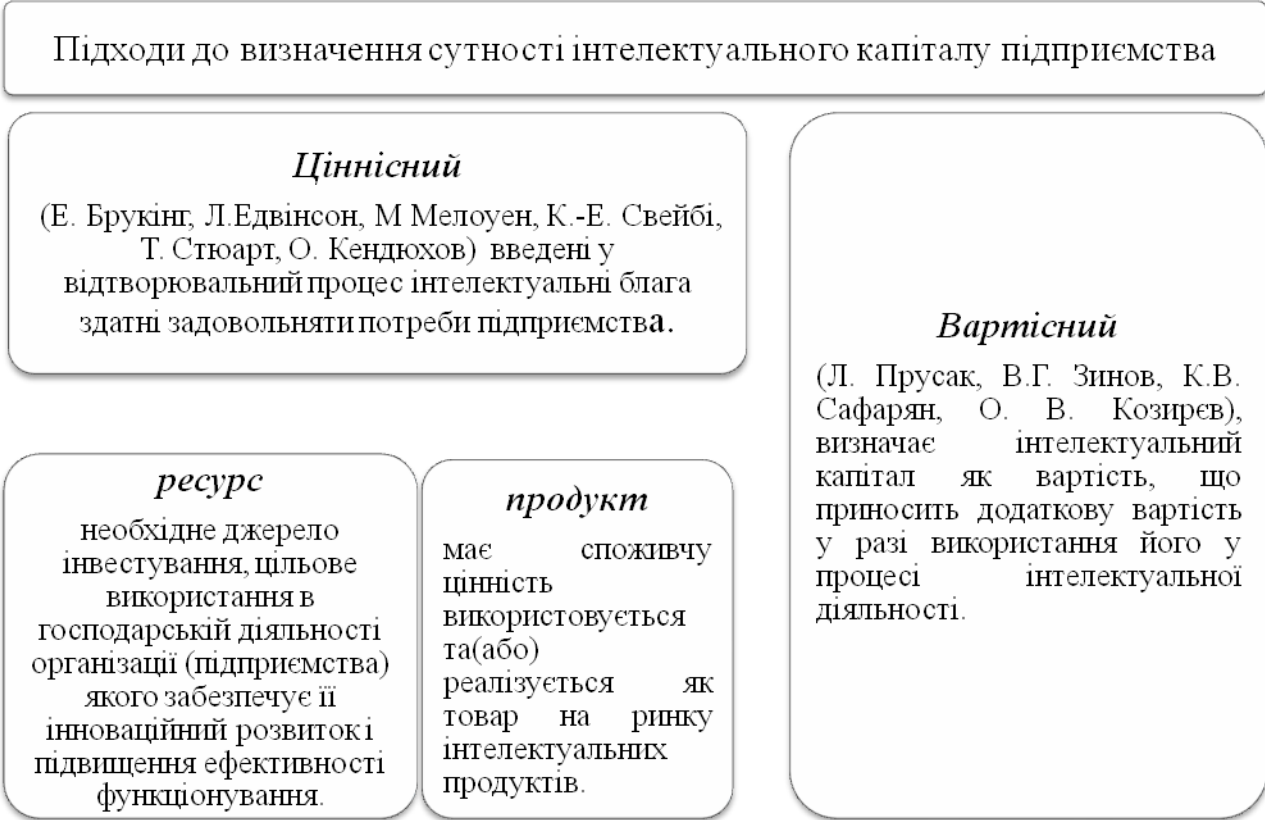

Рис. 5 Підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу

Інтегруючи ціннісний та вартісний підходи до визначення сутності категорії інтелектуального капіталу, визначаємо: інтелектуальний капітал, як - вартість нагромадженого запасу інтелекту (творчості) та його продуктів (власних або придбаних), які можуть бути використані та(або) використовується в процесі виробництва (матеріальному та(або) нематеріальному), з метою отримання додаткових економічних вигод та (або) задоволення потреб організації.

З метою якісної оцінки інтелектуального капіталу пропонуємо таку його класифікацію.

Вважаємо, що людська складова інтелектуального капіталу включає: інтелект персоналу, а також його продукти (знання та інформацію), які можуть бути використані та (або) використовуються в процесі виробництва з метою їх перетворення в структурну та (або) ринкову складову інтелектуального капіталу підприємства.

Виокремлення структурного та ринкового капіталу пов'язане з тим, що структурна складова інтелектуального капіталу призначена для використання (споживання) підприємством або перетворення її в ринкову складову інтелектуального капіталу підприємства. Ринкова складова інтелектуального капіталу спрямована на продаж продуктів розширення сегменту ринку,

завоювання стійких конкурентних позицій, а як результат підвищення ринкової вартості підприємства в довгостроковому періоді.

Структурна складова інтелектуального капіталу включає: інтелектуальну власність підприємства, корпоративну пам'ять які можуть бути використані та (або) використовуються в процесі виробництва з метою споживання та (або) перетворення в ринкову складову інтелектуального капіталу підприємства.

Ринковий капітал – включає ділову репутацію та ділові зв'язки з економічними контрагентами, які можуть бути використані та (або) використовуються в процесі виробництва з метою реалізації продуктів на ринку, для отримання економічних вигод (унікальних, додаткових).

Вважаємо за доцільне диференціювати інтелектуальний капітал на власний та залучений, а його структуру визначити як співвідношення всіх форм власного і залученого інтелектуального капіталу що використовується підприємством. Необхідність поділу інтелектуального капіталу на власний і залучений полягає в обґрунтуванні, прийнятті і реалізації управлінських рішень щодо залучення капіталу у необхідному обсязі і встановлення його оптимальної з точки зору ефективності діяльності підприємства структури. До залученого капіталу відносимо людський капітал, який входить до інтелектуального капіталу, а також невід'ємні від особи ділові зв'язки та ноу-хау. До власного, відповідно, структурний та ринковий (рис. 6).

	Власний	Залучений
Людський капітал		<ul style="list-style-type: none"> - інтелект персоналу; - знання, вміння (навички), досвід; - інноваційна культура;
Структурний (організаційний капітал)	<ul style="list-style-type: none"> - методики процесу виробництва, інструкції; - права на інтелектуальну власність підприємства; - корпоративна пам'ять. 	<ul style="list-style-type: none"> - ноу-хау (невід'ємне від особи);
Ринковий капітал	<ul style="list-style-type: none"> - ділова репутація підприємства; - ділові зв'язки з економічними контрагентами підприємства. 	<ul style="list-style-type: none"> - ділові зв'язки, репутація (невід'ємні від особи);

Рис. 6 Складові елементи інтелектуального капіталу підприємства

Висновки. Ключовими елементами функціонування та розвитку підприємства в постіндустріальному суспільстві є інтелектуальна (творча) діяльність людини, в процесі використання якої підприємство отримує додаткові (унікальні) економічні вигоди, які максимізують ринкову вартість суб'єктів господарювання в довгостроковому періоді. Інтелектуальний капітал це - нагромаджений запас інтелекту (творчості) та його продуктів (власних або придбаних), виражених в грошовій формі, які можуть бути використані та(або) використовується в процесі виробництва (матеріальному та(або) нематеріальному), з метою отримання додаткових економічних вигод. Теоретична концепція структури інтелектуального капіталу формує підґрунтя для вибору низки стратегічних напрямків фінансового розвитку підприємства, що забезпечують зростання його ринкової вартості.

Література

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента: В 2 т./ И.А. Бланк. – К.:Ника-Центр, Эльга,1999.
2. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С. Ф. Покропивного. — К.:КНЕУ, 2001
3. Sveiby, K.E. (1997) The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge Based Assets, Berrett Koehler, San Francisco, CA. Chapter on measuring available on-line: Ссылка: <http://www.sveiby.com/articles/MeasureIntangibleAssets.html>
4. Edvinsson, L. and Malone, M.S. (1997) Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower, Harper Business, New York, New York.
5. Брукинг Э. (2001) Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии. Питер., Санкт-Петербург.
6. Кендюхов О.В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління: Монографія / О. В. Кендюхов. - Донецьк: НАН України. Ін-т економіки пром-ті; ДонУЕП. - 2006. – 307 с.